

Asia: VN/10343/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi saaristolaiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yhteenveto kommentteistanne lausuntokoosteen laatimista varten

Saaristolain päivittäminen on ollut monipuolista, tietoon ja kattavaan edustukseen perustuvaa työskentelyä, josta kiitos vastuuministeriö maa- ja metsätalousministeriölle sekä monitahoisille ryhmille ja asiantuntijataustoitukselle. Saaristolain yhteydessä on kerätty paljon arvokasta tilastotietoa, kustannusdataa ja analyyseja, joita kaikkia tulee käyttää tietopohjana saaristoalueiden edistämiseksi Suomessa.

Saaristoisuus ei saa johtaa heikompaan saavutettavuuteen. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus on tärkeä periaate kaikille suomalaisille ja saaristossa asuvien kohdalla se korostuu. Isossa kuvassa saaristot ovat omalta osaltaan tuottamassa elin-, veto- ja pitovoimaa koko Suomeen. Alueellinen ja sosiaalinen kestävyys tulee olla rinnakkain kestävä kehityksen kanssa, kun arvoperustaa rakennetaan Suomen saaristoiselle elämänmuodolle. Etelä-Savossa saaristo-alueet kattavat 25 prosenttia maakuntamme pinta-alasta ja olemme koko Suomen sisäsaaristoisin alue, joten saaristoasiat koskettavat kaikkea julkista palvelutasoa ja suunnittelua.

Saaristopolitiikan toteutuksen ja seurannan kuuluminen useille ministeriöille on lähtökohtaisesti perusteltua, koska saaristoon liittyvät kysymykset ovat luonteeltaan poikkihallinnollisia. MMM:n johtava asema ja saaristoasiain sihteeristö on keskeinen resurssi ja saaristot ovat miltei poikkeuksetta harvaanasuttua ja maaseutumaista aluetta, niin myös Etelä-Savossa, ja siksi onkin tärkeää, että saaristokoordinaatio on maa- ja metsätalousministeriössä. Saaristolaki inspiroi esittämään, että myös maaseutumaiset alueet tarvitsisivat oman lain, maaseutulain, jolla varmistettaisiin samalla tavalla elinehtoja, kuin saaristoisilla alueilla. Saaristolaki on vahva ja mahdollistava.

Samalla on tärkeää huolehtia siitä, että kokonaisuuden koordinointi, seuranta ja tavoitteiden toimeenpano ovat riittävän selkeitä ja kaikkien vaikutuspiirissä olevien saaristokuntienkin tiedossa. Näin voidaan varmistaa, että saaristoalueiden erityispiirteet huomioidaan johdonmukaisesti eri

hallinnonalojen päätöksenteossa. Tästä on esimerkkinä lauttaliikenteen sovellusalasta, jossa ulkosaaristoliiännäisyys määrittelee sisäsaariston ratkaisuja (lisää kohdassa 7§).

Kuntarahoituksen kokonaisuudistusta käsittelevän parlamentaarisen ryhmän listalle toivomme erityistä huomioita saaristoihin kuntiin ja niiden tulevaisuuden mahdollistamiseen. Saaristoisuus tekee Suomesta erityislaatuisen ja sen edistäminen on yhteinen oikeus ja mahdollisuus koko Suomelle. Mitä tulee kuntien valtionosuuksiin ja kuntatalouden tasaukseen, saaristoisuuden määrittelyssä tulee huomioida peruspalvelujen soveltamisala, pystyttävä vertailla todellisia kuntien kuluja ja myös turvata kriittisten palveluiden järjestäminen.

Kommenttinne 1–2 §:ään sekä niiden perusteluihin

Lain tavoitteet ovat hyvin muotoiltuja ja ajantasaiset kuvaukset paitsi saaristoista kunnista, myös hyvinvointialueista tuovat tämän lain nykyaikaan. Erityisen kiitettävänä pidetään kausiasumisen merkitys ja liittämistä osaksi uuden saaristolain sisältöä. Lisäksi kausiasukkaiden määrän laskeminen tulee olla osa kaikkia suunnittelu- ja kustannusperusteita, kuten nyt ansiokkaasti on ensimmäistä kertaa laissa ja myös saaristoisten hyvinvointialueiden rahoituslakiesityksessä otettu huomioon. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisussa Suomen saaristoalueiden tilannekuva 2024 sivulla 27 todetaan: ”Saaristoalueiden vapaa-ajan asunnoista 22,5 prosenttia oli ympärivuotisesti asuttavia. Tämän myötä vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika on pidentynyt ja niitä käytetään enenevässä määrin myös etätyöhön.”

Saaristolain sisältö on uudistunut monilta osin, kuten esimerkiksi hyvinvointialueiden sisällyttämisen myötä. Lakiesityksessä ei kuitenkaan mainita tai oteta esille pelastustoimen merkittävää osuutta osana hyvinvointialueita ja niiden palvelutasoa, jossa vaatimukset korostuvat nimenomaisesti saaristoalueilla. Tästä saaristolain työstön yhteydessä on tehty ansiokas selvityskin (MMM 2025:22). Kustannusvaikutus on merkittävä etenkin pelastustoimeen ja siihen keskeisesti kytkeytyvän valmiuden ylläpidon näkökulmasta. Saaristoisuus vaikuttaa erityisesti pelastustoimen ja ensihoidon palveluissa, kun välimatkat ovat pitkiä ja hyvinvointialue on varautunut toimimaan vesien rikkomalla alueella kaikkina vuodenaikoina kelirikko mukaan lukien. Edellä mainitun mukaisesti kustannuksia nostaa tekijä on myös välimatkoista johtuen kattavan palveluverkon (sotokeskukset, pela, ikäpalvelut) ja matkakustannukset (asiakkaat, henkilöstö).

Pitkät välimatka vaikuttava edellä mainittujen lisäksi kustannuksia nostavasti ainakin myös kotihoidon palveluiden tuottamiseen asukkaille.

Nyt vielä kesken oleva saaristolaki vaikuttaa toiseen, jo lausunnoilla olleeseen hyvinvointialueiden rahoitusta koskevaan lakiesitykseen. Hyvinvointialueiden rahoituspaketissa ei tulisi käsitellä hyvinvointialueiden saaristoisuutta, vaan saaristoisuuden ja saaristoisten hyvinvointialueiden osalta lakimuutos on syytä tehdä vasta siinä vaiheessa, kun pelastustoimen rahoitus avataan ja samassa vaiheessa voidaan realistisesti katsoa, miten etenkin kausiasuminen tulee hyvinvointialueen rahoituksessa huomioida.

Siksi lausumme tässäkin yhteydessä, mitä tulee hyvinvointialueiden rahoitusperusteisiin, että Etelä-Savon hyvinvointialue ja kunnat näkevät, että nykymuotoinen hyvinvointialuelainsäädäntö palvelee paremmin saaristoisten hyvinvointialueiden palveluiden tuottamista kuin nyt uudistetut saaristoiset hyvinvointialueiden rahoituslakiesitykset. Saaristoisuutta kuvaavan rahoituksen määräytymiskriteerien tarkoituksena on korvata hyvinvointialueelle sen saaristo-olosuhteista aiheutuvia kustannuksina ja se tulisi tehdä erillisenä toimenä, ei osaan yleistä HVA-rahoitusta.

Etelä-Savon maakunnan toimijat jatkavat vetoamista yksityistielossien ja -lauttojen puolesta. Rahoituksen säilyminen näille on kriittisen tärkeää kaikilla saaristoisilla alueillamme. Lauttayhteys saarten ja manneralueiden välillä on saarilla asumisen ja vapaa-ajan vieton sekä saarten maa- ja metsätalouden ja muun elinkeinotoiminnan kannalta välttämätöntä. Lossit muodostavat toimivan yhteyden työhön, kouluun sekä mahdollistavat muiden palveluiden saavutettavuuden sekä pelastustoimen ja ensihoidon pääsyn saariin. Ilman toimivaa lautta- ja lossiyhteyttä asumisen ja elinkeinotoiminnan edellytykset saarissa heikkenisivät merkittävästi, samoin kuin kausiluontoinen asettautuminen vapaa-ajanasutuksille ja matkailun kohteisiin.

Kommenttine 3–6 §:ään sekä niiden perusteluihin

On tärkeää, että tunnistetaan eri saaristoisten alueiden erityispiirteet ja tässä käytössä oleva saaristotopografia on ansiokas kuvaaja. Saaristoisten alueidenkin sisällä oleva erityispiirteisyys kaipaa huomiota ja tunnistamista.

Esitys saaristopoliittisesta selonteosta eduskunnalle nostaa saaristoisuuden ymmärrystä, tilannekuvaa ja sen ymmärrystä halki koko julkisen hallinnon ja pidämme tätä erityisen kannatettavana toimenä.

Saariston asukkaiden osallisuus kaikessa heitä koskevassa viranomaistoiminnassa ja päätöksenteossa tulee olla tavoite kaikilla tasoilla, kuten saaristolakiesitys nyt kuvaakin jo tapahtuvan useissa saaristokunnissa. Samaa kuulemismenettelyä ja vaikuttavuusarviointia toivomme myös valtiollisten toimien osalta. Saaristoasioiden neuvottelukunnan toiminta on erinomaista ja sitoutunutta.

Sivulla 17 kuvataan ”kausiasutus aiheuttaa yli miljoonan euron vuosikustannukset neljällä hyvinvointialueella.” Etelä-Savo täsmentää tässä, että kulut maakuntamme pelastustoimelle ovat 4.1 miljoonaa ja sosiaali- ja terveyssektorille 1.6 miljoonaa.

Kommenttine 7–8 §:ään sekä niiden perusteluihin

Lossit ja lautat palvelevat vakituisia ja vapaa-ajan asukkaita, koulukuljetuksia, alkutuotantoa, elinkeinoelämää, ensihoito- ja pelastuspalveluja. Lossit turvaavat huoltovarmuuden kannalta

kriittisiä yhteyksiä ja niistä ei tule tinkiä. Maksukuorman säilyttäminen suurenevassa prosenttiosuudessa yksityishenkilöille ei ole myöskään tasa-arvo- ja oikeusperusteista.

Lisätään pykälätekstiin kausiasukkaat voimakkaammin, sillä yhteysalusten tarve on valtava, vaikka varsinainen vakituinen asukaskunta vähenisikin saaristoisilla alueilla. Esimerkiksi Etelä-Savossa, jossa on eniten yksityisiä losseja ja niiden käyttömuoto tulee muuttumaan demografisen muutoksen ja samanaikaisen monipaikkaisuuden vuoksi.

Savonlinnassa pelkästään sijaitsee 7 Suomen 21 yksityistiellossista tai -lautoista, eli kolmasosa koko maan yksityistielossi- ja lauttaverkostosta. Lisäksi kaupungin alueella toimii valtion omistaman FinFerries liikennöimä lossi, joka tekee alueesta valtakunnallisesti poikkeuksellisen ja korostaa valtion vastuuta. Lisäksi Savonlinnan ja Varkauden välillä FinFerries liikennöimä lossi.

Yhteysalusliikenteen varautumisvelvollisuuksien kirjaus lakiin on tärkeää, ja samalla se muodostaa perusteen rahoitustarpeelle.

Etelä-Savon sisäsaariston lautta- ja lossiliikennettä säätelee liikenneministeriö ja yhdysalusliikenteen tematiikka on liitännäinen ulkosaaristoa koskevaan lakiin. Yksityistielauttojen ja -lossien rahoituspäätökset eivät ole myöskään samalla tavalla pitkäjänteisiä - budjettipäätökset vaikuttavat niihin paljon.

Yksityistielauttojen ja -lossien kaluston uusimisesta vastaa aina tiehoitokunta. Tällä hetkellä kalusto on vanhenemassa ja uusia ympäristöystävällisempiä lauttoja sekä losseja tulisi hankkia, mutta niiden rahoitukseen ei saada tukea. Saaristolaki takaa tämän palvelun ja sen kehittämisen ulkosaaristojen alueelle. Tässä vaadimme saaristoisten alueiden tasapuolista kohtelua.

Yhteysalusliikenteen varautumisvelvollisuus on ristiriidassa todellisen turvallisuustilannekuvan kanssa. ”Kokonaisturvallisuudella tarkoitettaisiin tavoitetilaa, jossa yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvat uhkat ovat hallittavissa”. Lakiin tulisi kirjoittaa sisäsaariston valtioneuvoston, joka vastaisi esitystä paremmin tavoitteeseen vastata yhteiskuntana kokonaisturvallisuudesta. Suomalaisen yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta uhataan nykyisen turvallisuustilanteen mukaan idästä, eikä lännestä. Vuoksen vesistön logistisen saavutettavuuden ja sotilaallisen kaksoiskäytön kannalta sisäsaariston yksityistielossi- ja lauttayhteydet ovat koko maan turvallisuuden kannalta ensiarvoisen tärkeitä. Sisäsaariston yksityistielossi- ja lauttayhteyksien ylläpitäminen valtion rahoituksella olisi hyvä kirjoittaa lakiin kansallisena turvallisuusasiana, jolla mahdollistetaan kaksoiskäyttöperiaatteella rauhan aikana asuminen, elinkeinotoiminta, ja kriisitilanteiden uhatessa sotilaallinen toiminta ja väestön evakuoiminen turvallisesti. Yksityistielossi- ja lauttaliikenne tulisi sisällyttää saaristolakiin ja tällöin varautumisvelvollisuus koskisi myös näitä vesistön ylityksiä kriisitilanteissa, ja olisivat näin ollen osa koko Suomen kokonaisturvallisuutta.

Kommenttinne 9–10 §:ään sekä niiden perusteluihin

Saaristoon liittyy monenlaisia luonnonarvoja kulttuurisia erityispiirteitä ja ne ovat miltei aina maaseutualueita ja lisäksi haja-asutusaluetta. Nämä erityispiirteisyudet tunnustetaan esimerkiksi pohjoisten harvaanasuttujen alueiden kohdalla EU:n liittymissopimuksessamme. Samankaltaista erityispiirteiden tunnustamista voisi kansallisesti tuottaa myös aivan poikkeukselliselle saaristoasutuksellemme. Suomen maaseutu ja saaristo ovat tarjoamassa kasvun kaavaan omaa lisänsä.

Kuten hallitusohjelmassa todetaan: Suomi elää maaseudusta ja metsistä ja saaristo- ja vesistöalueet ovat vertaansa vailla – ainutlaatuinen saaristomme on maamme ehdoton vahvuus. Saaristolaki oikealla tavalla kuvaa näitä alueita, ja edelleen on mahdollistettava, että elämä, elinkeinot ja myös vapaa-aika onnistuu saaristossa, siihen tarvitaan valtiollisia tekoja ja tukea. Saaristossa on myös paljon alkutuotantoa, elinkeinoja ja elinvoimatekijöitä, joista Suomen menestyminen ja nykytilassa, selviytyminen, omalta osaltaan riippuu. Pykälän perusteluissa on korostettu ainoastaan ulko- ja välisaaristo, ja rinnalle pitäisi nostaa myös sisäsaaristo. Samat perusteet koskevat kaikkia saaristomuotoja ja ne ovat myös yhdenvertaisuuskysymys.

Etelä-Savon maakunnan toimijat pitävät hyvänä saariston elinvoiman, kehityksen ja erityispiirteiden huomioonottamista valtion, kuntien ja hyvinvointialueen päätöksenteossa. Etelä-Savossa tätä on jo toteutettu esimerkiksi hyvinvointialueella. Hyvinvointialueen palvelulautakunnan tehtävän on edistää osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä yleistä hyvinvointialueen asukaslähtöisyyttä palvelujen järjestämisessä. Lisäksi se edistää asukkaiden ja eri sidosryhmien kanssa käytävällä vuoropuhelulla asioiden tuloksellista valmistelua ja hyvinvointialuestrategian toteuttamista. Vastaavien menettelyjen toteuttaminen muiden toimijoiden osalta saaristossa on perusteltua.

Tilastotiedon lisäksi tulisi huomioida saaristoalueilta saatavaa laadullista tietoa sekä kokeilla uusia osallisuuden tapoja, jotta alueiden asukkaiden kokemustieto saataisiin paremmin käyttöön päätöksentekoa valmisteltaessa.

Kommenttinne 11–12 §:ään sekä niiden perusteluihin

-

Kommenttinne 13–14 §:ään sekä niiden perusteluihin

-

Kommenttinne vaikutuksista (luku 4.2 Pääasialliset vaikutukset)

-

Kommenttinne yleisperusteluista (luvut 1–12, lukuun ottamatta lukuja 4.2 Pääasialliset vaikutukset ja 7 Säännöskohtaiset perustelut)

Näkemyksemme mukaan olisi tärkeää, että kaikki saaristoperusteisiin johtavat laskentamallit ja luokitukseen liittyvät aineistot ovat julkisia, jotta hyvä hallinto ja avoimuus tältäkin osin toteutuisi.

Esimerkkinä voitaneen ottaa Savonlinna, jonka väkiluku 31.12.2024 oli yhteensä 31 460 henkeä. Savonlinnassa asui saaristoväestöä 31.12.2024 yhteensä 4 599 henkeä. Savonlinna saa vuonna 2025 yhteensä n. 1,4 miljoonaa euroa saaristo-osakuntalisää. Mikäli Savonlinna olisi saaristokunta, summa olisi noin 13 miljoonaa euroa. On välttämätöntä, että Savonlinna nimetään saaristokunnaksi, sillä se faktisesti on saaristokunta.

Pelkkien numeeristen lukujen, kuten vähintään 100 asukasta saaristossa, vaatimustaso muuttavassa väestötilanteessa vaatii uudelleen ajattelua. Voisiko asukkaiden tietty prosenttiosuus korvata absoluuttisen määrän, sillä alle 2000 asukkaan kuntien kohdalla 100 asukasta tarkoittaa hyvin erilaista väestöosuutta kuin vaikkapa 20 000 tai 200 000 asukkaan kunnassa.

Samanaikaisesti lakivalmistelussa oleva alueidenkäyttölaki tulee mahdollisesti vaikuttamaan merkittäväällä tavalla saaristosiin alueisiimme ja haluamme varmistaa, että lakia säätäessä saaristoiset tematiikat ja vaikuttavuudet otetaan täysimääräisesti huomioon.

Aiemmassa laissa 7§ on ollut viittaus valtion työpaikkojen säilyttämiseen saaristossa. ”Valtion tulee työnantajana pyrkiä turvaamaan saaristossa olevat valtion työpaikat. Jos valtion virasto tai laitos aikoo vähentää työpaikkoja saaristokunnassa tai muun kunnan saaristo-osassa, on asiasta ensin pyydettävä saaristoasiain neuvottelukunnan lausunto, joka on päätöksenteossa ja muussa toiminnassa pyrittävä ottamaan huomioon”. Uudessa laissa tulisi edistää valtionhallinnossa etätöön teettämistä saaristoalueilla ja näin turvata saariston elinvoiman säilymistä.

Kommenttinne saaristoasian neuvottelukuntaa koskevasta valtioneuvoston asetusluonnoksesta

SANK on erinomainen saaristojen edustuksellinen neuvottelukunta ja kiitämme lämpimästi sen työstä ja organisoituneesta hallinnosta ja tuloksista.

Etelä-Savon maakuntaliitto Kirjaamo
Etelä-Savon maakuntaliitto